Testy statistických hypotéz

Václav Adamec
vadamec@mendelu.cz

Úvod

- Testování: kvalifikovaná procedura vedoucí v zamítnutí nebo nezamítnutí nulové hypotézy v podmínkách nejistoty
- Testy jsou vázány na rozdělení náhodných veličin
- Testy jsou podmíněny formulací vědeckého problému a experimentálním designem
- Hypotéza: předpoklad o statistických parametrech nebo jejich kombinacích. Typy: hypotéza nulová H_0 a alternativní H_1
- Testovací statistika: numerická charakteristika vypočtená z dat popř. z parametrů. Má známé rozdělení

Statistické hypotézy

- Nulová hypotéza H_0: formulace negativním způsobem (efekt neexistuje) H_0: $\theta = \theta_0$
- H_0 vytváří předpoklad o rozdělení parametrů nebo testovací statistiky
- Alternativní hypotéza H_1: formulace mimo obor hodnot nulové hypotézy. Obsahuje alternativní předpoklad, který chceme dokázat
  - Dvoustranná H_1: $\theta \neq \theta_0$
  - Levostranná H_1 : $\theta < \theta_0$
  - Pravostranná H_1 : $\theta > \theta_0$
- H_0 zamítáme, je-li vypočtená testovací statistika v oblasti zamítnutí
- Oblast zamítnutí H_0 je určena typem H_1 a parametry rozdělení testovací statistiky

Typy chyb při statistickém testování

		Rozhodnutí o H_0	
		H_0 zamítnuta	**H_0 nezamítnuta**
Realita o H_0	**H_0 pravdivá**	**chyba I. typu (α)**	**(1- α)**
	H_0 nepravdivá	**síla testu (1-β)**	**chyba II. typu (β)**

Chyby při statistickém testování

- Chyba I. Typu (α): H_0 zamítnuta a zároveň H_0 je pravdivá. Rozdíly prohlášeny za průkazné, avšak průkazné nejsou (H_0 je pravdivá). Test produkoval nesprávný pozitivní nález
- Chyba II. Typu (β): H_0 nezamítnuta a zároveň je H_0 nepravdivá. Rozdíly prohlášeny za neprůkazné, avšak průkazné jsou (H_0 je nepravdivá). Test produkoval nesprávný negativní nález
- Situace 1 - α a 1 - β jsou korektní
  - V případě (1-α) H_0 nezamítáme H_0 je pravdivá
  - V případě (1-β) H_0 zamítáme a H_0 je nepravdivá
- Oba typy chyb nemohou nastat současně
- Kontrolujeme pouze α s ohledem na míru přijatelného rizika důsledků chyby I. typu

Síla testu

- Pravděpodobnost 1-β se nazývá síla statistického testu. Vysoká hodnota 1 - β je žádoucí pro úspěch testování
- Síla testu závisí na:
  - Rozsahu souboru: vyšší n zvyšuje sílu
  - Variabilitě dat: kontrolovaná variabilita zvyšuje sílu
  - Zvolené hodnotě alfa: vysoká alfa zvyšuje sílu, (ale i chybu I. typu …)
  - Ploše překryvu rozdělení testovací statistiky za platnosti H_0 a H_1. Vysoký překryv snižuje sílu testu
- Žádoucí hodnota 1-β u testů je > 80 %
- Testy s jednostrannou H_1 mají vyšší sílu než oboustranné H_1
- Testy jednovýběrové mají vyšší sílu než dvou-výběrové na shodných datech

Rozsah souboru a síla testu

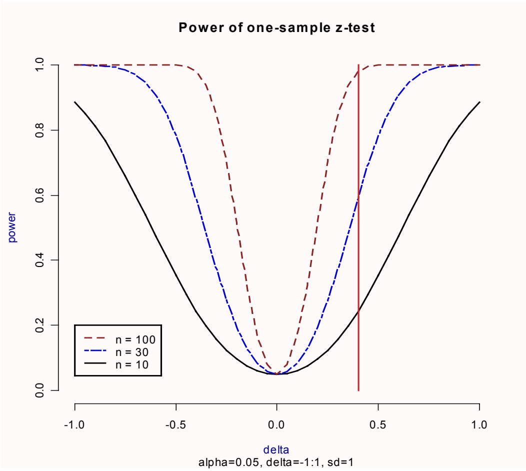

Vliv překrytí rozdělení za H_0 a H_1

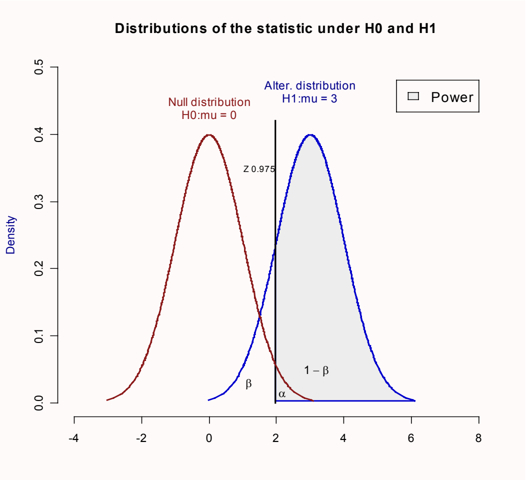

Malé překrytí rozdělení za H_0 a H_1

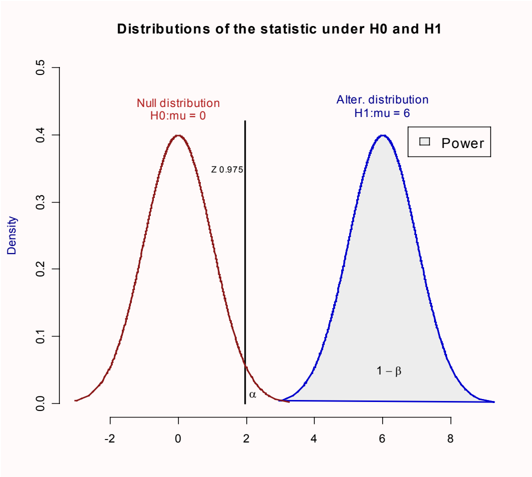

Síla testu

- Negativně působí na sílu testu (obecně):
  - Heterogenita variancí
  - Sériové závislosti residuí (pod-specifikovaný model)
  - Odchylky od normality (extrémní šikmost)
  - Vysoký počet proměnných v testovací statistice

P-value

- Je <u>pravděpodobnost</u> výskytu extrémnější hodnoty testovací statistiky, než té, která byla empiricky vypočtena
- Synonyma: vypočtená průkaznost nebo vypočtená alfa
- Účel: rovnocenné kritérium (ne)zamítnutí H_0
- Testovací kritérium: p-value < alfa → zamítáme H_0
- Hodnota p-value testu je určena typem H_1 a parametry rozdělení testovací statistiky, z kterého se zjišťuje.

Úskalí statistických testů

- Zamítnutí H_0 závisí na:
  - rozsahu souboru
  - zvolené hodnotě alfa
  - variabilitě dat
  - parametrech rozdělení testovací statistiky za platnosti H_0 a H_1
- Manipulací těchto veličin lze dosáhnout <u>zamítnutí každé H_0</u> !
- Statisticky průkazný rozdíl neznamená prakticky významný rozdíl !

Z-test nebo t-test ?

- Fakt: Lokační míry lze odhadovat relativně snadněji a spolehlivěji než dispersní míry
- Z - testy o parametrech se používají v situacích, je-li známa σ^2, tedy kvalitní odhad rozptylu
- Výběrová rozdělení se mohou lišit v lokační míře, avšak mají <u>stejný</u> a <u>známý rozptyl</u>
- T-testy o parametrech se používají v situacích, není-li známa σ^2, tedy když máme méně kvalitní odhad rozptylu s^2
- Výběrová rozdělení se mohou lišit v lokační míře, avšak mají <u>stejný</u> ale <u>neznámý rozptyl</u>
- Rozptyly z dvou nebo více výběrů mohou být <u>stejnorodé</u> nebo <u>různorodé</u>

Testy na normalitu

- <u>Test dobré shody:</u> neparametrický aproximační test vycházející z χ^2 rozdělení
- Použitelný pro více typů rozdělení, <u>především nespojitá</u>
- Využívá intervalového třídění výběru do p tříd ($p \approx n^{1/2}$)
- Kalkulace empirických (O) a očekávaných (E) četností (z funkce F(x))

$$\chi^2_{obs} = \sum_{i=1}^{p} \frac{(O_i - E_i)^2}{E_i} \sim \chi^2_{p-1}$$

- <u>Shapiro – Wilks test</u>: Snad <u>nejlepší test normality</u>
- Kalkuluje statistiku W podobnou čtverci korelace mezi empirickými a teoretickými kvantilami
- Test je levostranný ! <u>Nízká hodnota W</u> (již okolo 0.9 !) zamítá H_0: $Y \sim N(\mu,\sigma^2)$.
- <u>Kolmogorov – Smirnov test</u>: test pro jeden (K) nebo dva soubory (S) a <u>spojitá</u> rozdělení.
- Porovnává $F_{(y)}$ empirického a rozdělení H_0:
- Vysoká hodnota D zamítá H_0. (pravostranný test)

$$D = \frac{\max\left|\hat{F}(y) - F_0(y)\right|}{n}$$

Předpoklady testů

- Normální rozdělení výběrového souboru s daným průměrem a rozptylem
- Konstantnost a sériová nezávislost rozdělení hodnot (I.I.D.)
- Obecná formule Z – testu:

$$Z_{obs} = \frac{\theta - \theta_0}{se(\theta - \theta_0)} \sim N(0,1)$$

- Obecná formule T – testu:

$$t_{obs} = \frac{\theta - \theta_0}{se(\theta - \theta_0)} \sim t_v$$

- Pozn.: θ - θ_0 rozdíl parametrů; se(θ - θ_0) = střední chyba rozdílu

Jedno-výběrový z-test a t-test

- <u>Z - test</u>: Testujeme, zda-li se průměr výběru liší od specifikované hodnoty μ_0, za dostupnosti <u>rozptylu populace</u> σ^2.

$$H_0 : \mu = \mu_0 \qquad Z_{obs} = \frac{\mu - \mu_0}{\sigma / \sqrt{n}} \sim N(0,1)$$

- Oblasti zamítnutí H_0: $H_1 : \mu > \mu_0 \rightarrow z_{obs} > z_{1-\alpha}$ $\quad H_1 : \mu < \mu_0 \rightarrow z_{obs} < z_{\alpha}$

$H_1 : \mu \neq \mu_0 \rightarrow |z_{obs}| > z_{1-\alpha/2}$

- <u>T - test</u>: Testujeme, zda-li se průměr výběru liší od specifikované hodnoty μ_0, za dostupnosti <u>výběrového rozptylu</u> s^2.

$$t_{obs} = \frac{\mu - \mu_0}{s / \sqrt{n}} \sim t_{n-1}$$

$H_1 : \mu \neq \mu_0 \rightarrow |t_{obs}| > t_{1-\alpha/2;n-1}$ $\quad H_1 : \mu > \mu_0 \rightarrow t_{obs} > t_{1-\alpha;n-1}$ $\quad H_1 : \mu < \mu_0 \rightarrow t_{obs} < t_{\alpha;n-1}$

Oblast zamítnutí H_0

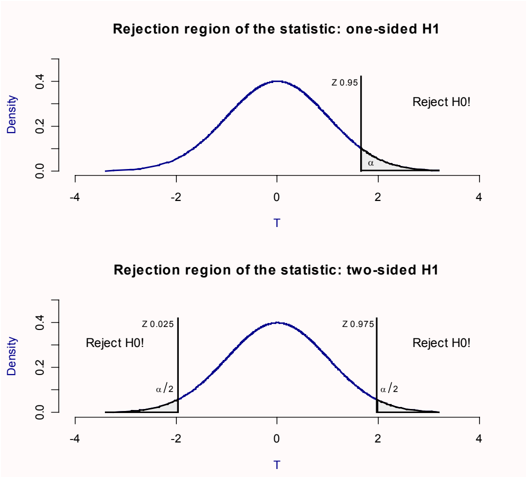

F-test o dvou rozptylech

- F - test homogenity dvou nezávislých souborů

$$H_0: \frac{\sigma_1^2}{\sigma_2^2} = 1 \qquad H_1: \frac{\sigma_1^2}{\sigma_2^2} \neq 1 \qquad H_1: \frac{\sigma_1^2}{\sigma_2^2} < 1 \qquad H_1: \frac{\sigma_1^2}{\sigma_2^2} > 1$$

- Testovací statistika: $$F_{obs} = \frac{s_1^2}{s_2^2} \sim F_{n_1-1;n_2-1}$$
- Oblasti zamítnutí H_0:
  - Oboustranná H_1: $F_{obs} < F_{\alpha/2;n_1-1;n_2-1}$ $\quad F_{obs} > F_{1-\alpha/2;n_1-1;n_2-1}$
  - Pravostranná H_1: $F_{obs} > F_{1-\alpha;n_1-1;n_2-1}$
  - Levostranná H_1: $F_{obs} < F_{\alpha;n_1-1;n_2-1}$

Dvou-výběrový z-test

- Dva nezávislé soubory o průměrech a známých rozptylech σ_1^2 a σ_2^2.

$$\bar{y}_1 \sim N(\mu_1, \sigma_1^2/n_1) \qquad \bar{y}_2 \sim N(\mu_2, \sigma_2^2/n_2) \qquad \bar{y}_1 - \bar{y}_2 \sim N(\mu_1 - \mu_2, \frac{\sigma_1^2}{n_1} + \frac{\sigma_2^2}{n_2})$$

$$H_0: \mu_1 = \mu_2 \qquad H_1: \mu_1 \neq \mu_2 \qquad H_1: \mu_1 < \mu_2 \qquad H_1: \mu_1 > \mu_2$$

- Testovací statistika: $$Z_{obs} = \frac{\bar{y}_1 - \bar{y}_2}{\sqrt{\frac{\sigma_1^2}{n_1} + \frac{\sigma_2^2}{n_2}}} \sim N(0,1)$$
- Oblast zamítnutí H_0 je shodná s jedno-výběrovým z-testem

Dvou-výběrový t-test (sdružený)

- Dva nezávislé soubory o průměrech a neznámých rozptylech s_1^2 a s_2^2. Rozptyly jsou si rovny!
- Sdružený odhad rozptylu σ^2: $$s_p^2 = \frac{(n_1-1)s_1^2 + (n_2-1)s_2^2}{n_1+n_2-2}$$
- S_p^2 je odhadem společné variance obou souborů
- Za podmínky normality: $$\bar{y}_1 - \bar{y}_2 \sim N(\mu_1 - \mu_2, \sigma_p^2(\frac{1}{n_1} + \frac{1}{n_2}))$$
- Testovací statistika: $$t_{obs} = \frac{\bar{y}_1 - \bar{y}_2}{\sqrt{s_p^2\left(\frac{1}{n_1} + \frac{1}{n_2}\right)}} \sim t_{n_1+n_2-2}$$

Dvou-výběrový t-test (Welschův)

- Dva nezávislé soubory o průměrech a neznámých rozptylech s_1^2 a s_2^2. Rozptyly si rovny nejsou !
- Welschova testovací statistika: $$w_{obs} = \frac{\bar{y}_1 - \bar{y}_2}{\sqrt{\left(\frac{s_1^2}{n_1} + \frac{s_2^2}{n_2}\right)}} \sim t_\nu$$
- Stupně volnosti ν se aproximují podle Satterthwaita:

$$\nu = \left[\frac{\left\{ \frac{s_1^2}{n_1} + \frac{s_2^2}{n_2} \right\}^2}{\frac{(s_1^2/n_1)^2}{n_1 - 1} + \frac{(s_2^2/n_2)^2}{n_2 - 1}} \right]$$

- Welschův t - test vykazuje méně ν a proto má i nižší $1 - \beta$ než sdružený t-test.
- Použití: Je-li jedna z variancí je více než trojnásobek druhé

Centrální limitní věta

- Znění: Jestliže y_i je náhodný výběrový soubor o rozsahu n, společné střední hodnotě μ a varianci σ^2, pak rozdělení výběrových průměrů aproximuje Gaussovo rozdělení o průměru μ a varianci σ^2/n pokud se n přibližuje asymptotě (∞).
- Důsledek: výběrové průměry souborů pocházející z kteréhokoliv rozdělení mají přibližně normální rozdělení, je-li n dostatečně velké

$$z = \frac{\bar{y} - E(y_i)}{\sqrt{Var(y_i)/n}} = \frac{\bar{y} - \mu}{\sigma/\sqrt{n}} \sim N(0,1)$$

- Výhoda: možnost normální aproximace při dostatečném rozsahu
- Minimální rozsah n závisí na typu rozdělení (menší pro souměrná, větší pro nesouměrná)

1000 výběrů,n_i=10,a=0,b=20,uniformní densita

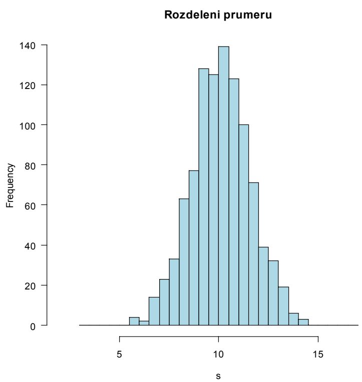

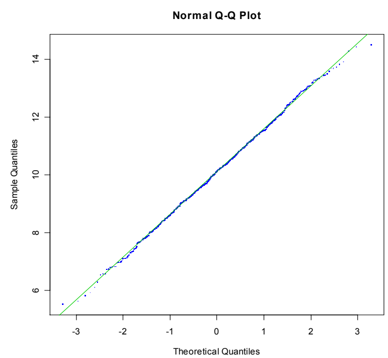

Z-test o jednom výběrovém poměru

- Aplikace CLV:
- Testujeme, zda se výběrový poměr π rovná populačnímu poměru π_0

$$H_0 : \pi = \pi_0 \qquad H_1 : \pi \neq \pi_0 \qquad H_1 : \pi > \pi_0 \qquad H_1 : \pi < \pi_0$$

- Testovací statistika: $$z_{obs} = \frac{\pi - \pi_0 \pm 0.5/n}{\sqrt{\frac{\pi_0(1-\pi_0)}{n}}} \sim N(0,1)$$
- n představuje rozsah výběrového souboru
- Korekce na kontinuitu v čitateli (Yates) když n*min(π,1-π) < 5
  - Je záporná o hodnotě - 0.5/n když $\pi > \pi_0$
  - Je kladná o hodnotě + 0.5/n když $\pi < \pi_0$

Z-test rovnosti dvou výběrových poměrů

- Testujeme, zda se výběrový poměr π_1 rovná výběrovému poměru π_2

$$H_0: \pi_1 - \pi_2 = 0 \qquad H_1: \pi_1 - \pi_2 \neq 0 \qquad H_1: \pi_1 - \pi_2 > 0 \qquad H_1: \pi_1 - \pi_2 < 0$$

- Testovací statistika:

$$z_{obs} = \frac{\pi_1 - \pi_2}{\sqrt{\pi(1-\pi)\left(\frac{1}{n_1} + \frac{1}{n_2}\right)}} \sim N(0,1)$$

- n_1 a n_2 představují rozsahy výběrových souborů
- CLV aplikovatelná, když min(π,1-π) * min(n_1,n_2) ≥ 5
- Test je ekvivalentní testu rovnosti obou výběrových poměrů π_1 a π_2 sdruženému poměru π. Odhad π se vypočítá:

$$\hat{\pi} = \frac{\sum_i n_{uspech}}{n}$$

- Ekvivalentní je Chi-kvadrát test 2 x 2 kontingenční tabulky

$$\chi^2_{obs} = \frac{n_{..}(n_{11}n_{00} - n_{10}n_{01})^2}{n_{1.}n_{0.}n_{.1}n_{.0}} \sim \chi^2_1$$

Příklad testu dvou výběrových poměrů

Počty albínů ve 2 populacích: 8 a 15
Rozsahy populací: 67 a 78
Výběrové poměry populací: 8 / 67 = 0,1194 a 15 / 68 = 0,1923
Sdružený poměr populací: 23 / 145 = 0,1586
Testovací statistika : (0,1194 - 0,1923)/odm(0,1586*(1-0,1586)*(1/67 + 1/78))
= -1,198
P-value = 0,231 (dvoustranná H_1: rozdíly neprůkazné)

χ^2 test o rovnosti více poměrů

- Testujeme, zda se výběrové poměry π_1 π_2 ... π_p rovnají

$$H_0: \pi_1 = \pi_2 = \ldots = \pi_p \qquad H_1: nerovnost$$

- Výpočet <u>sdružené hodnoty</u> π

$$\hat{\pi} = \frac{\sum_i n_{uspech}}{\sum_i n_i}$$

- Výpočet <u>dílčích statistik</u> z_i

$$z_i = \frac{\pi_i - \pi \pm 0.5/n_i}{\sqrt{\frac{\pi(1-\pi)}{n_i}}} \sim N(0,1)$$

- Souhrnná statistika χ^2 je pak

$$\chi^2_{obs} = \sum_{i=1}^{p} z_i^2 \sim \chi^2_{p-1}$$

- Řešení možné i χ^2 testem (2 x p) kontingenční tabulky

Rozšíření na polychotomický případ

- Testujeme, zda se multinomické výběrové poměry π_1 π_2 ... π_j rovnají mezi k skupinami
- Nejsnazší řešení přes rekonstrukci kontingenční tabulky a χ^2 test nezávislosti
- Příklad:

Ve čtyřech výběrech z různých populací laboratorních myší (n_1 = 120; n_2 =120; n_3 = 96; n_4= 116;) byly pozorovány relativní četnosti alel A1, A2 a A3. Testujte, zda se četnosti liší mezi populacemi.

Potřebný rozsah náhodného výběru

- Minimální rozsah výběru (n) lze určit úpravou vzorců testovací statistiky nebo tzv. přípustné chyby Δ používané k sestavení (1-α)*100 % intervalu spolehlivosti.
- Výsledné hodnoty n se obvykle zaokrouhlují nahoru
- jednovýběrový z - test jednostranné H_1: $$n = \frac{\left(z_{(1-\alpha)} + z_{(1-\beta)}\right)^2 \cdot \sigma^2}{\Delta^2}$$
- jednovýběrový z - test dvoustranné H_1: $$n = \frac{\left(z_{(1-\alpha/2)} + z_{(1-\beta)}\right)^2 \cdot \sigma^2}{\Delta^2}$$
- dvouvýběrový z - test jednostranné H_1: $$n = \frac{\left(z_{(1-\alpha)} + z_{(1-\beta)}\right)^2 \cdot (\sigma_1^2 + \sigma_2^2 / k)}{\Delta^2}$$
- dvouvýběrový z - test dvoustranné H_1: $$n = \frac{\left(z_{(1-\alpha/2)} + z_{(1-\beta)}\right)^2 \cdot (\sigma_1^2 + \sigma_2^2 / k)}{\Delta^2}$$
- k = koeficient n_1 / n_2
- V případě t-testu: n se násobí (ν + 3)/(ν + 1), kde ν jsou stupně volnosti pro chybu (Cox and Cochran).

Příklady na rozsah výběru

- Rozpětí křídel dospělých jedinců jistého ptačího druhu je v průměru μ_0 = 48 cm. Biolog chce objevit nový poddruh, který se liší nejméně o 4 cm. Kolik jedinců musí být odchyceno a změřeno, jestliže σ rozpětí je 6,5 cm? Předpokládáme 1-β = 0,95, α = 0,05.

  jednostranná H_1: n = $(z_{0,95} + z_{0,95})^2 * 6,5^2 / 4^2$ = 28,5773 ≈ 29

  dvoustranná H_1: n = $(z_{0,975} + z_{0,95})^2 * 6,5^2 / 4^2$ = 34,3142 ≈ 35

- Chceme zjistit jestli se četnost homozygotů alely jistého genu u importované landrace průkazně liší od domácí populace, kde je známá frekvence p_0 = 30%. Kolik jedinců je potřeba genotypovat, chceme-li zjistit minimální rozdíl 3%. Předpokládáme 1-β = 0,90, α = 0,05, maximální varianci.

  jednostranná H_1: n = $(z_{0,95} + z_{0,90})^2 * 0,5^2 / 0,03^2$ = 2378,85 ≈ 2379

  dvoustranná H_1: n = $(z_{0,975} + z_{0,90})^2 * 0,5^2 / 0,03^2$ = 2918.73 ≈ 2919

Statistiky jsou nejvyšším vývojovým stádiem lži...